

Предговор

Теорията на риска е сравнително нова, която от края на XX и началото на XXI в. започна да се прилага масово в управлението във всички области на обществения живот в развитите демократични страни, в т.ч. и в системите им за сигурност. У нас за сравнително кратко време процесът на управление на риска бе внедрен в целия публичен и в голяма част от непубличния сектор в хода на хармонизирането на законодателството ни с това на държавите-членки на Европейския съюз и НАТО. С изключение на армията в останалите институции от сектор „Сигурност“ обаче той не намира цялото внимание, което заслужава, поради най-различни субективни причини. Институционализирани практики са наложени само в отделни направления – в гранична полиция, в противопожарната и аварийната безопасност, във финансовото и митническото разузнаване, при подготовката на военните и полицейските мисии зад граница и др., но не навсякъде в оперативните звена на специалните служби и полицията и на равнището на управлението на доизграждащата се система за сигурност на страната. Основната причина е, че там тази модерна управленска концепция не се познава в достатъчна степен, не се дооценява напълно ползата от широкото ѝ приложно поле, което на практика се разпростира върху цялата среда за сигурност. Като че ли не се разбира напълно нейната безспорна полезност. А тя е преди всичко в това, че концепцията генерира изключителни възможности за наблюдение и въздействие върху средата за сигурност (в смисъла на новата

парадигма на сигурността), тъй като приложението ѝ е обвързано с платформа от базисни изисквания:

- ◉ наличие на обща философия (разбиране на риска) на институционално ниво и в обществото;
- ◉ възпитаване на високо ниво на осъзнатост за общите отговорности на институциите, гражданите, неправителствените и други обществени организации в идентифицирането и реакцията на рисковете и заплахите за стабилността, сигурността и устойчивото развитие на страната;
- ◉ постигане на реалистичност и съвместимост на националните и секторните стратегии и политики;
- ◉ прилагане на системен междуинституционален и вътрешноинституционален мрежов подход за интегриране на усилията и информационните потоци в държавата;
- ◉ осъществяване на постоянно сътрудничество и взаимодействие между националните защитни и контролни системи, институциите, организациите и гражданите по проблемите на превенцията и противодействието на общата и организираната престъпност, тероризма и екстремизма, корупцията, опазването на обществения ред, защитата на критичната инфраструктура; и др.

Тези изисквания са в пълно съответствие с редица основни положения на новата парадигма на сигурността, която очертава по-широка рамка на обвързаността на системата за сигурност с останалите системи в държавата, като се базира на концепцията за управление на риска.

Съвременната концепция за управлението на риска мотивира към по-всеобхватно и активно отношение към проблемите в обществото. Към непрекъснато съобразяване и реакция спрямо негативните въздействия на съществуващите многостранни рискови фактори, условия и обстоятелства в действителността. В съзвучие с новата парадигма на сигурността тя изисква рисковете и заплахите да бъдат управлявани ефективно, като се неутрализират или редуцират в максимално допустимата степен така, че да не влошават условията за съществуване и да не възпрепятстват постигането и мул-

типлицирането на желаните и очаквани ефекти от управлението на държавата. Това по същество е класическата схема на прогресивното развитие, по която непрекъснато се произвежда и се възпроизвежда сигурност във всички области на обществения живот; осигурява се и се гарантира осъществяването на националните интереси. Стремешът да се постигне тази цел обединява интересите на гражданите и институциите, в нея са концентрирани най-значимите обществени очаквания.

Напълно обяснимо в обществото ни се проявява засилен чувствителност към тази актуална тема. Интересът към нея още повече ще расте, тъй като предстои да бъдат реализирани редица законодателни и управленски решения за ускоряване на реформите и модернизирането на сектора за сигурност. Те са ориентирани към доизграждането на системата за сигурност и разузнавателната общност на страната, към дооформянето на концептуалната и правно-институционалната им рамка, внедряването на нови ефективни механизми в управлението, в т.ч. и онези, които са необходими за формирането и вземането на решенията по националната сигурност. Моментът е подходящ да се активизира научният и експертен диалог по въпроса за необходимостта от институционализиране на риск мениджмънта в управлението на сферата на националната сигурност. Актуалността и значимостта на този отлаган досега въпрос предполагат и нови теоретични и практически виждания и разработки.

Книгата си поставя за цел да се приобщи към експертните усилия в тази област с анализ и презентация на възможностите, които предоставя съвременната концепция за управление на риска. Ще се опита да покаже как те биха могли да се съвместяват с принципите, процесите и механизмите в институциите като част от общия национален потенциал за ефективно осигуряване и гарантиране на сигурността на страната. Тази цел оправдава риска анализът да не се придържа стриктно към изискванията на жанра, а да търси директни отговори и на въпроси, вълнуващи хората от непосред-

ствената практика. Това мотивира и идеята да се предложат нови дефиниции на ключови понятия като „риск“, „рискова ситуация“ и „управление на риска“ в сферата на националната сигурност, „оперативна обстановка“, „сигурност на организацията“ и др.; да се представят по-разширени класификации на рисковете в сферата на сигурността; да се направят редица теоретични и практически изводи и препоръки.

В известен смисъл книгата следва да се възприема като своеобразен отклик на намерението, обявено в чл. 168 от Стратегията за национална сигурност (ДВ, бр.19, 2011 г.), държавата „да стимулира прилагането на гъвкави форми за използване на професионалния капацитет и натрупания опит на български граждани, преминали служба в сферата на националната сигурност“. Допълнителен повод за ускоряване на работата по първото издание създадоха и зачестилите случаи на не съвсем сполучливи полицейски операции в края на 2011 г. и началото на 2012 г., които бяха подложени на справедлива обществена критика. Те показаха признаци на обезпокоителна тенденция в дейността на полицейските органи, свързана с несвоевременна и неточна оценка и с недобър контрол на обстановката заради липсата на достатъчно информация и донякъде и на професионализъм; с неправилни подходи при планирането и изпълнението на операциите, и др. Показателен бе фактът, че единствен между висшите ръководители в държавата и сектора за сигурност президентът Росен Плевнелиев в кратък публичен коментар тогава отбеляза като причина за тези провали неумението да се управляват рисковете. В тази посока трябва да се търсят и обясненията за бездействието и неинформираността на институциите и общинските власти преди трагедията, сполетяла село Бисер по същото време, както и в редица други аналогични ситуации.

За съжаление поводи за критични разсъждения в този дух имаше и в следващите две години. На 19 януари 2013 г. в София по време на конгреса на ДПС бе извършен трагикомичен опит за атентат срещу лидера на движението Ахмед Доган. В публичните си обяснения някои от тогавашните ръ-

ководители на Националната служба за охрана демонстрираха недобро познаване на теорията и практиката на управлението на риска. Последва несполучливата полицейска акция в град Лясковец, при която загина елитен служител на специализирания отряд за борба с тероризма (СОБТ) в МВР и бяха ранени няколко от неговите колеги, участници в операцията. И там трагичният резултат бе последица от действия във времето, несъобразени с изискванията на управлението на риска. След това редица населени места бяха поразени от наводнения и пак имаше много жертви и материални щети, хаос, закъсняла реакция, прехвърляне на отговорности за случилото се.

Да се обяснява всичко с липсата на достатъчно ресурси е наистина несъстоятелно. Започна да се налага впечатлението, че особено в полицията и службите за сигурност под управление на риска се разбира предимно оценката на риска, което, без значение дали тя се прави както трябва или не, е погрешно. Все по-очевидно става, че се сблъскваме със сериозен системен управленски проблем, който изисква много по-голямо внимание от това, което сега му се отделя.

Междувременно геополитическата ситуация в света започна устремно да се променя и това не е свързано само с дефектите на модела на международна сигурност, наложен през последните десетилетия, а преди всичко с измененото съотношение на силите на световната сцена. Сирийската криза се ожесточи, „Арабската пролет“ не се разви според оптимистичните очаквания, избухна хибридната война в Украйна, ИДИЛ¹ предприе военна експанзия и окупира обширни райони в Ирак, в Африка тръгна пандемията „Ебола“. Пред България, затруднена и без това от бежанския поток от Близкия изток и многото си вътрешни проблеми, възникна нова дилема на сигурността във връзка със санкциите срещу Русия и повишеното напрежение в Черноморския регион.

¹ Терористичната групировка „Ислямска държава в Ирак и Леванта“ (ИДИЛ).

Започналото преначертаване на държавните граници в Югоизточна Украйна едва ли ще остане изолиран прецедент, силни обществени настроения за това има в Шотландия след проведения референдум, в Испания, Италия, Белгия, в някои от останалите държави от бившия Съветски съюз и на други места по света. Новите рискове и заплахи за международната сигурност поставят пред сериозно изпитание все още недоизградената ни система за сигурност. В тревожно очакване сме на следващата още по-силна терористична вълна, която може да засегне и нашата страна.

Това ни мотивира веднага след изчерпването на тиража, без забавяне да представим настоящото второ преработено и допълнено издание. В него концепцията на книгата не е променена, разликата е в това, че по-обстойно и задълбочено са разгледани въпросите на методологията, технологията и организацията на управлението на риска в сферата на националната сигурност, като е установена по-непосредствена връзка с нуждите на практиката чрез повече примери, коментари по действителни случаи и решения на конкретни казуси. Въведени са нови дефиниции и са прецизирани редица, представени по-рано тези и формулировки.

Изследването е развито в теоретико-практически съдържателен план в четири глави. Първата глава е посветена на теорията на риска и връзката ѝ със сферата на сигурността. Втората разглежда проблематиката на риск мениджмънта, като поставя акцент върху някои специфични оперативни проблеми в процеса на управлението на риска и сигурността, приложението на международните стандарти и добрите практики. Трета и четвърта глава са посветени на управлението на риска в системата за национална сигурност. Те са преработени и допълнени и сега имат значително по-голям обем. Завършват с практикум по управление на риска в сигурността: „Решаване на казус: анализ и оценка на риска от дейността на транснационална организирана престъпна група“, пакет от разработени от автора практически упражнения за обучаващите се и повишаващи своята професионална ква-

лификация специалисти и резюме на някои от съвременните аналитични техники на ЦРУ, които се прилагат и в страните членки на НАТО, подходящи за практическите упражнения.

Книгата е предназначена да удовлетвори интереса към темата на широката читателска аудитория, но преди всичко да послужи на служители от органите за сигурност, полицията, армията и дипломацията, на преподаватели, специализанти и студенти от висшите учебни заведения в специалностите „Национална сигурност“, „Международни отношения“, „Политология“, „Публична администрация“ и др., на работещите в публичния и непубличния сектор, в държавната и общинската администрация и частния бизнес по проблемите на управлението на риска и сигурността; на хората, отговорни за защитата на критичната инфраструктура.

При написването ѝ не е използвана класифицирана информация.